

OP UW VERZOEK

Heeft U een vraag over de verzorging of determinatie van een bepaalde slang? Wij zullen trachten in deze rubriek Uw vraag zo goed mogelijk te beantwoorden.

Als U wilt weten welke slangen in een bepaald gebied voorkomen of als U om literatuur over een bepaald onderwerp of land vraagt, dan zal Uw vraag in de rubriek LITERATUUR behandeld worden.

Kunt U mij informatie geven over de slangen van het genus *Rhamphiophis*?

Pedro Janssen, Whistlerstraat 2, 5801 NJ Venray.

DE SLANGEN VAN HET GENUS RHAMPHIOPHIS.

Door: A.B. van Woerkom, Volkerakstraat 19-bis,
3522 RB Utrecht.

Inhoud: Inleiding - Determinatietabel - Beschrijving van de soorten - Bij de verspreidingskaarten - Terrariumervaringen - Summary - Literatuur.

INLEIDING

De haakneus- of schildneusslangen uit Afrika vallen direkt op door de grote, snavelvormige schub op hun neuspunt (zie fig. 1). Het zijn overigens niet de enige slangen met een dergelijke neuschub.

Het genus *Rhamphiophis* is verwant met o.a. de molslangen (genus *Malpolon*) en de zandrenslangen (genus *Psammodphis*).

De slangen zijn over het algemeen niet bijterig.

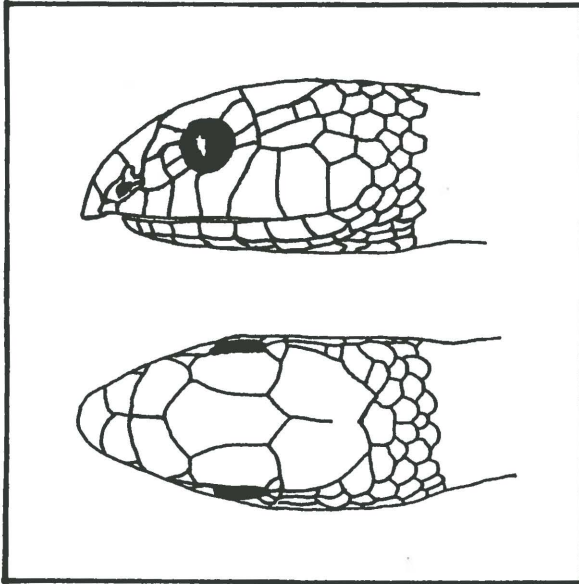

Fig. 1. Kopschubben van *Rhamphiophis oxyrhynchus rostratus*.

Meestal laten ze het bij een dreighouding, die bestaat uit het opblazen van de keel en luid sissen. Ook kunnen sommige soorten hun nek afplatten. Ondanks het feit dat de dieren in de bek ter hoogte van de ogen een paar gegroefde giftanden hebben, zijn ze niet gevaarlijk voor mensen. Er is slechts één geval bekend van iemand die een opgezwollen hand had gekregen nadat hij gebeten was door een *Rhamphiophis oxyrhynchus rostratus*. Voor kleine knaagdieren is het gif van deze dieren echter wel dodelijk; men heeft bij wijze van proef een slang eens een aantal jonge ratten laten bijten. Daarvan gingen de eerste zeven dood! De schildneusslangen komen voor in bijna heel Afrika ten zuiden van de Sahara. Van het genus *Rhamphiophis* kennen we de volgende soorten en ondersoorten:

- Rhamphiophis acutus acutus* (Günther, 1888)
 - - *jappi* Broadley, 1971
 - - *togoensis* (Matschie, 1893)
 - *multimaculatus* (Smith, 1847)
 - *oxyrhynchus oxyrhynchus* (Reinhardt, 1843)
 - - *rostratus* Peters, 1854
 - *rubropunctatus* (Fischer, 1884)

DETERMINATIETABEL

Om de verschillende soorten en ondersoorten gemakkelijker te kunnen herkennen heb ik onderstaande determinatietabel samengesteld.

- 1a. 19 Rijen rugschubben om het midden van het lichaam; 211-241 buikschubben; 130-160 paar onderstaartschubben *R. rubropunctatus*
- b. 17 Rijen rugschubben om het midden van het lichaam; maximaal 200 buikschubben; minder dan 130 paar onderstaartschubben 2
- 2a. 28-45 Paar onderstaartschubben *R. multimaculatus*
- b. Meer dan 50 paar onderstaartschubben 3
- 3a. Aan weerszijden van de buikschubben een zwarte streep vanaf de hals tot aan de cloaca *R. acutus togoensis*
- b. Geen zwarte lengtestrepen op de buik 4
- 4a. 87-125 Paar onderstaartschubben 5
- b. 51-80 Paar onderstaartschubben 6
- 5a. Minimaal 15 rijen rugschubben vlak voor de cloaca; géén zwarte streep over het oog *R. oxyrhynchus oxyrhynchus*
- b. Maximaal 13 rijen rugschubben vlak voor de cloaca; er loopt een brede zwarte streep over elk oog *R. oxyrhynchus rostratus*

- 6a. 66-80 Paar onderstaartschubben (♂♂ 71-80, ♀♀
66-71) *R. acutus jappi*
b. 51-67 Paar onderstaartschubben (♂♂ 54-67, ♀♀
51-65) *R. acutus acutus*

BESCHRIJVING VAN DE SOORTEN

Rhamphiophis acutus acutus (Günther)

- 1888 *Psammophis acutus* Günther, Ann. Mag. Nat. Hist., (6), 1, p. 327, pl. XIX, fig. D.
Terra typica: Pungo Ndongo, Angola.
1895 *Rhagerhis acuta* Bocage, Herp. Angola, p. 111, pl. Xa, fig. 2.
1956 *Rhamphiophis acutus wittei* Laurent, Ann. Mus. R. Congo Belge, Sér. 8vo, Zool., 48, p. 244, fig. 37. Terra typica: Kundelungu Plateau, Haut Katanga.

Beschubbing: 1 (soms 2) preocularen, dorsalen in 17 rijen (in de nek in 17, 19 of 21 rijen), 155-190 ventralen (♂♂ 168-190, ♀♀ 155-184), 51-67 paar subcaudalen (♂♂ 54-67, ♀♀ 51-65).

Op grond van het aantal ventralen werd tot voor kort *wittei* als een aparte ondersoort erkend. Broadley (1971-b) toonde echter aan dat dit niet terecht was.

Lengte: tot 1 m.

Kleur: bovenzijde bruin met midden op de rug een lichte band. Over elk oog loopt een brede donkere streep. De buik is wit.

Biotoop: bosland op een hoogte van 450-1800 m.

Verspreiding: zie kaart 1.

Voedsel: onbekend.

Rhamphiophis acutus jappi Broadley

1971 *Rhamphiophis acutus jappi* Broadley, *Arnoldia* (Rhodesia), 5 (8), p. 4. Terra typica: Kalabo, Zambia.

Beschubbing: 1 preoculaar, dorsalen in 17 rijen (in de nek in 17 of 19 rijen), 181-201 ventralen (♂♂ 186-201, ♀♀ 181-186), 66-80 paar subcaudalen (♂♂ 71-80, ♀♀ 66-71).

Lengte: tot 108 cm.

Kleur: als bij *Rhamphiophis acutus acutus*.

Biotoop: bosland op een hoogte van 700-1100 m.

Verspreiding: zie kaart 1.

Voedsel: hagedissen, wormhagedissen en kleine knaagdieren.

Rhamphiophis acutus togoensis (Matschie)

1890 *Psammophis acuta* (non Günther) Matschie, *Zool. Jahrb.*, V, p. 615.

1893 *Psammophis togoensis* Matschie, *Mitth. Deutsch. Schutzgeb.*, VI, p. 212.

1959 *Rhamphiophis acutus garambensis* Witte, *Rev. Zool. Bot. Afr.*, 60, p. 349. Terra typica: Orientale.

Beschubbing: 2 (soms 1) preocularen, dorsalen in 17 rijen, 171-188 ventralen (♂♂ 173-188, ♀♀ 171-179), 61-72 paar subcaudalen (♂♂ 61-72, ♀♀ 63-69).

Lengte: tot 75 cm.

Kleur: de rug is donkerbruin met in het midden een lichte, grijsbruine streep van 6 schubben breed, die op de kop boven de ogen in een V-vorm eindigt. Over elk oog loopt een donkere streep. De buik en de onderste 1½ rugschub zijn lichtgeel. Aan weerszijden van de buik loopt een zwarte lijn van de 4e, 5e of 6e buikschub tot aan de cloaca.

Biotoop: grasland en licht beboste savanne. Deze slang is echter ook in de nabijheid van moerassig gebied aangetroffen. Komt voor op een hoogte van 200-1000 m.

Verspreiding: zie kaart 1.

Voedsel: vermoedelijk amfibieën.

Rhamphiophis multimaculatus (Smith)

1847 *Coronella multimaculata* Smith, Ill. Zool. S. Afr., Rept., pl. lxi.

1854 *Rhamphiophis multimaculata* Peters, Monatsber. Akad. Wiss. Berlin, p. 624.

1862 *Dipsina multimaculata* Jan, Arch. Zool. Anat. Phys., 2, p. 1313.

1866 *Rhagerrhis multimaculata* Günther, Ann. Mag. Nat. Hist. (3), 18, p. 25.

Beschubbing: 1 of 2 preocularen, dorsalen in 17 rijen, 144-168 ventralen, 28-45 paar subcaudalen.

Lengte: tot 50 cm.

Kleur: zandkleurig grijs tot bruinachtig met 3-5 lengterijen donkere vlekken. In de nek een U- of V-vormige donkere vlek. Over elk oog loopt een donkere streep. De buik is uniform wit of geel, soms met donkere vlekjes.

Biotoop: droge, stenige en zandige landschappen. Graaft zich vaak in in het zand.

Verspreiding: zie kaart 1.

Voedsel: kleine hagedissen, speciaal grondgekko's en lacerta's.

Rhamphiophis oxyrhynchus oxyrhynchus (Reinhardt)

1843 *Psammophis oxyrhynchus* Reinhardt, Dansk. Vidensk. Selsk. Skrift., 10, p. 244, pl. I, figs. 10-12. Terra typica: "Guinea", i.e. coastal Ghana.

- 1863 *Coelopeltis oxyrhynchus* Jan, Elenco, p. 89.
 1888 *Rhagerrhis oxyrhynchus* Günther, Ann. Mag. Nat. Hist. (6), I, p. 327.
 1929 *Rhamphiophis connali* Parker, Ann. Mag. Nat. Hist. (10), 4, p. 450. Terra typica: Accra, Gold Coast.

Beschubbing: 1 (soms 2) preocularen, dorsalen in 17 rijen (in de nek in 23 rijen en vlak voor de cloaca nooit minder dan 15 rijen), 148-196 ventralen, 88-110 paar subcaudalen.

Lengte: tot 152 cm.

Kleur: lichtbruin met een donker lengtestreepje op het midden van elke schub. Géén donkere streep over elk oog. De buik is wit.
 De jongen hebben donkere vlekjes op de rug.

Verspreiding: zie kaart 2.

Voedsel: slangen, hagedissen, kikkers en kleine knaagdieren.

Rhamphiophis oxyrhynchus rostratus Peters

- 1854 *Rhamphiophis rostratus* Peters, Monatsber. Akad. Wiss. Berlin, p. 624. Terra typica: Tete, Mesuril and Quintangonha, Mozambique.
 1868 *Rhagerrhis unguiculata* Günther, Ann. Mag. Nat. Hist. (4), 1, p. 422, pl. XIX, fig. G. Terra typica: Zanzibar.
 1870 *Coelopeltis porrectus* Jan, Icon. Gén. Ophid., livr. 34, pl. II, fig. 1. Terra typica: "Africa?".

Beschubbing: 3 (soms 2 of 4) preocularen, dorsalen in 17 rijen (vlak voor de cloaca in maximaal 13 rijen), 148-200 ventralen, 87-125 paar subcaudalen.

Lengte: tot 157 cm.

Kleur: de rug kan diverse kleuren bruin hebben, de schubben hebben elk een

donkerbruine rand. Er loopt een brede zwarte streep over elk oog. De buik is geelachtig.

De jongen hebben donkere vlekjes op de rug.

Biotoop: droog, zandig terrein met doornstruiken. Er zijn ook slangen in termietenhopen en konijnenholen aangetroffen.

Verspreiding: zie kaart 2.

Voedsel: kleine knaagdieren, hagedissen, kamelions, slangen, kikkers, padden en kevers.

In gevangenschap: kikkers, skinken en vogels.

Rhamphiophis rubropunctatus (Fischer)

1884 *Dipsina rubropunctata* Fischer, Jahrb. Hamburg. Wiss. Anst., 1, pl. 7, pl. I, fig 3. Terra typica: near Arusha, Tanganyika Territory.

1888 *Rhagerrihis rubropunctatus* Günther, Ann. Mag. Nat. Hist. (6), I, p. 327.

Beschubbing: 1 (soms 2) preoculareren, dorsalen in 19 rijen (in de nek in 21 of 23 rijen), 211-241 ventralen, 130-160 paar subcaudalen.

Lengte: tot 2½ m.

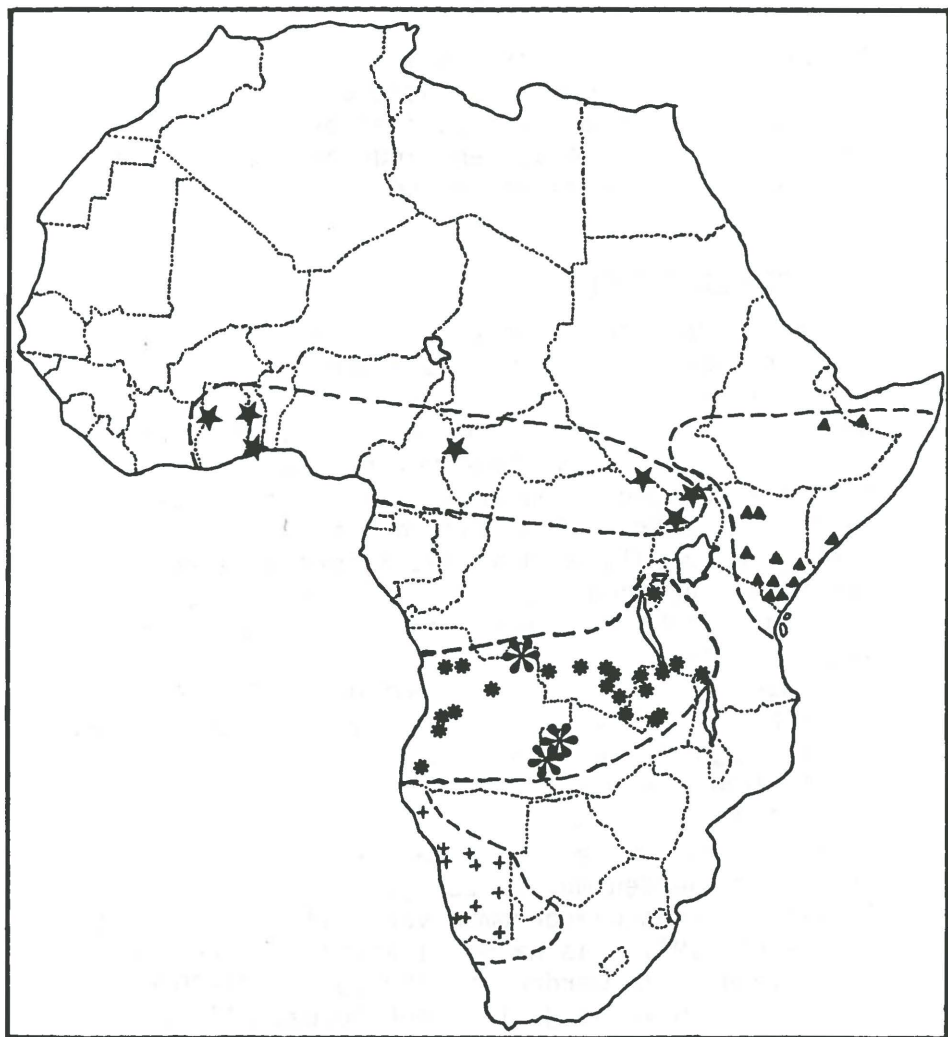
Kleur: de rug is chocolade- of roodbruin, bij jonge dieren met rode punten. De buik is vuilwit of crème-kleurig.

Biotoop: droge, zandige savanne. Het is een graver, die meestal ondergronds leeft. Deze slang wordt ook vaak in termietenhopen aangetroffen.

Verspreiding: zie kaart 1.

Voedsel: kleine knaagdieren, waaronder muizen. Het gif is duidelijk werkzaam bij knaagdieren.

Kaart 1. Verspreidingsgebied van

✿ <i>R. acutus acutus</i>	+ <i>R. multimaculatus</i>
✿ <i>R. acutus jappi</i>	▲ <i>R. rubropunctatus</i>
★ <i>R. acutus togoensis</i>	

BIJ DE VERSPREIDINGSKAARTEN

Op de verspreidingskaartjes is ruwweg het verspreidingsgebied van elke soort en ondersoort aangegeven. Door middel van sterretjes e.d. zijn nauwkeurig de vindplaatsen aangegeven die uit de literatuur en uit musea bekend zijn.

TERRARIUMERVARINGEN

Ik ben in de literatuur slechts één artikel tegengekomen waarin terrariumervaringen beschreven worden. Dat is het artikel van Walsh & Davis (1978), waarin de verzorging en kweek van *Rhamphiophis oxyrhynchus rostratus* beschreven wordt.

De dieren werden gehouden in een terrarium van 94x63x100 cm, waarin 10 cm fijn grint (zand bleek niet goed te voldoen daar het infecties veroorzaakte als het onder de buikschubben kwam), een schuilgelegenheid, klimtakken, plastic planten en een drinkbakje.

De temperatuur was overdag gemiddeld 27°C en 's nachts 21°C, met in de zomer maxima van 32°C en in de winter minima van 17°C.

De lichtperiode varieerde van 7-19 uur in de zomer tot 8-4.30 uur in de winter.

In het terrarium werd elke dag gesproeid.

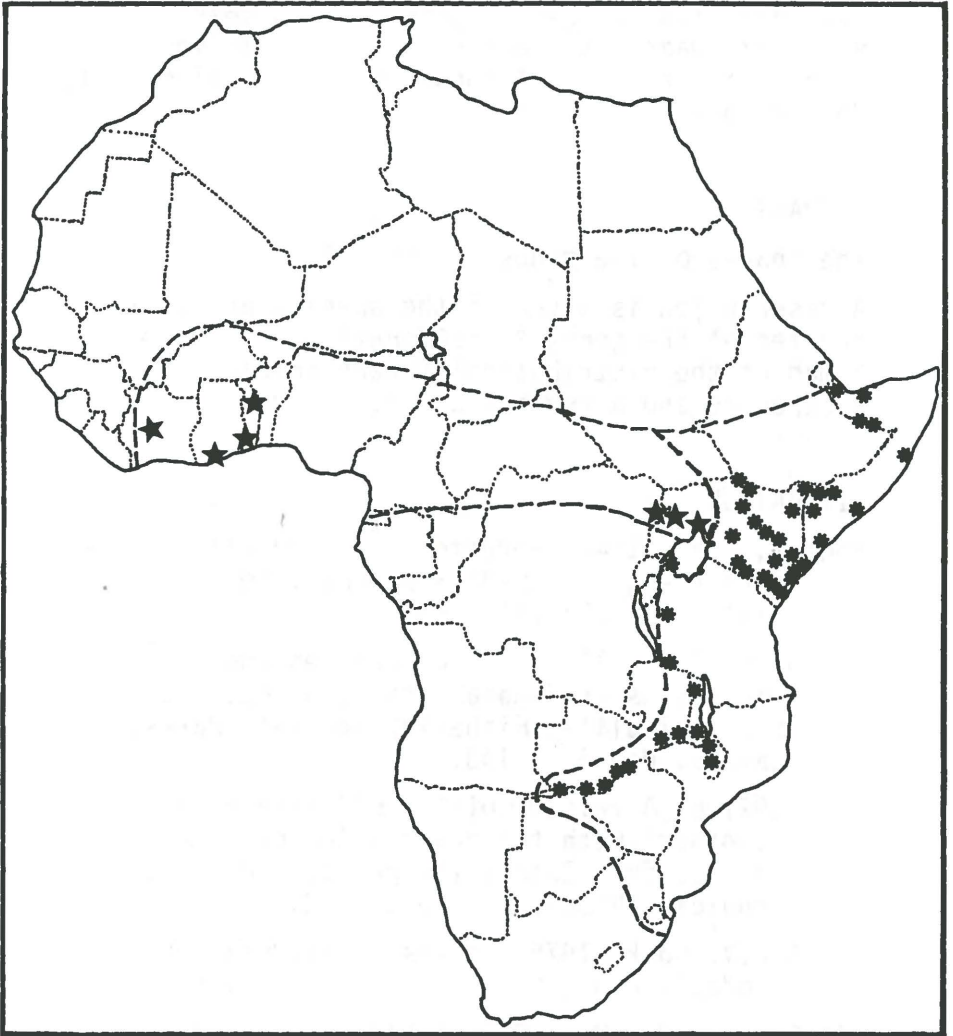
De slangen werden met muizen gevoerd.

Paringen werden waargenomen van half februari tot half april 1977, waarna op 21 april 7 eieren werden gelegd. Deze werden uitgebreed bij 28-29°C; een hoge luchtvochtigheid bleek noodzakelijk.

Tussen 4 en 6 juli 1977 kwamen 5 eieren uit, terwijl er 2 onbevruucht bleken te zijn.

De jongen wogen 8,2 - 10,8 g bij een lengte van 29,6 - 33,0 cm.

2 Jongen aten vrijwillig pasgeboren muisjes en een derde een dode salamander. De twee andere jongen werden met muizestaarten (!) gedwangvoederd.

Kaart 2. Verspreidingsgebied van

★ *R. oxyrhynchus oxyrhynchus*

* *R. oxyrhynchus rostratus*

Overigens las ik toevallig in het Zoo Year Book van 1977, waar dit kweekresultaat ook in vermeld staat, dat van de vijf jongen er vier vrij spoedig dood gingen.

SUMMARY

The snakes of the genus *Rhamphiophis*.

A description is given of the species and subspecies of the genus *Rhamphiophis*.

A map of the distribution of each species and subspecies and a key are added.

LITERATUUR

Bogert, C.M., 1940. Herpetological Results of the Vernay Angola Expedition. Bull. Am. Mus. Nat. Hist., Vol. 77 (1): 1-107.

Broadley, D.G., 1971-a. The Reptiles and Amphibians of Zambia. The Puku, Occ. Pap. Dept. Wildlife, Fisheries and Nat. Parks, Zambia, No. 6: 1-143.

---, 1971-b. A review of *Rhamphiophis acutus* (Günther) with the description of a new subspecies from Zambia (Serpentes: Colubridae). Arnoldia (Rhodesia), Vol. 5 (8): 1-8.

--- & E.V. Cock, 1975. Snakes of Rhodesia. Longman Rhodesia Ltd., Salisbury. pp. i-iv, 5-152.

FitzSimons, V.F.M., 1970. A Field Guide to the Snakes of Southern Africa. Collins, London. pp. 1-221.

Hughes, Barry & David H. Barry, 1969. The Snakes of Ghana: a checklist and key. Bull. Inst. Fond. Afr. Noire, Sér. A, Vol. 31 (3): 1004-1041.

- Hulselmans, J.L.J. & W.N. Verheyen: Contribution à l'herpétologie de la République du Togo, 2. Liste préliminaire des Serpents récoltés par la deuxième Mission zoologique belge au Togo. Rev. Zool. Bot. Afr., Vol. 82 (1-2): 200-204.
- Laurent, R.F., 1956. Contribution à l'Herpétologie de la Région des Grands Lacs de l'Afrique centrale. Ann. Mus. R. Congo Belge, Sér. 8vo, Sci. Zool., Vol. 48: 5-390.
- , 1964. Reptiles et Amphibiens de l'Angola. Museu du Dundo. Diamang, Publ. Cultur. No. 67: 11-165.
- Loveridge, A., 1957. Check List of the Reptiles and Amphibians of East Africa (Uganda; Kenya; Tanganyika; Zanzibar). Bull. Mus. Comp. Zool. Harvard Coll., Vol. 117 (2): 153-362.
- Mertens, R., 1955. Die Amphibien und Reptilien Südwestafrikas. Abh. Senck. Naturforsch. Ges. 490: 1-171.
- Parker, H.W., 1949. The Snakes of Somaliland and the Sokotra Islands. Zool. Verh., Leiden, Vol. 6: 1-115.
- Pitman, C.R.S., 1974. A Guide to the Snakes of Uganda. 2nd Ed. Wheldon & Wesley, Codicote. pp. i-xxii, 1-290, pl. A-AC.
- Spawls, S., 1978. A checklist of the snakes of Kenya. J. East Afr. Nat. Hist. Soc. Natl. Mus., Vol. 31 (167): 1-18.
- Vesey-Fitzgerald, D.F., 1958. The Snakes of Northern Rhodesia and the Tanganyika Borderlands. Proc. Trans. Rhod. Scient. Ass., Vol. 46: 17-102.